

POLITIČKO BESEDNIŠTVO

REZIME: Političko besedništvo predstavlja granu retorike. Svaka druga grana ove kompleksne discipline u sebi sadrži određene elemente političkog. Retorika se i razvijala pod okriljem politike, a i danas je obavijena njenim ruhom. Svaki politički, pa i društveni proces kao podlogu sadrži određenu ideju, a ista se kristališe i pobeđuje na temelju govornišva.

Za demokratiju je retorika od neprocenjivog značaja. Ona sama počiva na snazi ubeđenja i slobodi odlučivanja. Taj uticaj je i povratan, jer jedino u demokratskom ambijentu besedništvo može doći do punog izražaja, bez straha da će se zbog izgovorene reči ispaštati.

U pogledu dileme da li se radi o nauci, veštini ili umetnosti, takođe preovladava stav da je to disciplina koja ima elemente umetnosti, ali i nauke, a za koju su, više no u većini drugih nauka, pored poznavanja određenih pravila, bitni i obdarenost, talenat, karakter i naročito nadahnuće.

Političko besedništvo je nezamenljivo sredstvo politike bez kojeg bi ona postala nemoguća i besmislena, a samim tim bi bili obesmišljeni i svi društveni procesi čiji je ona podstrekač, vodič ili inspirator.

Ključne reči: retorika, religija, demokratija, društvo, politika, pravo, pokret, vođa, psihologija, mase, mas-mediji

Pojam i značaj besedništva

U vezi sa retorikom osnovno pitanje koje se postavlja je da li se radi o nauci, ili pak o veštini, šta je njeno područje proučavanja, ali i da li se retorika i besedništvo pojmovno podudaraju.

Pojam potiče od grčke reči *retor*, a to je onaj koji podnosi zahtev. Ali, retor se vezuje za imenicu *rema*, što na grčkom znači reč. Veoma su stari pokušaji da se odredi pravo i potpuno značenje retorike. Stari Grci su u tome bili najuporniji. Ovim pitanjem se bave njihovi filozofi i besedničari, ostavljajući prelepe misli u vezi sa retorikom iza sebe. Sa ništa manje žara, ovom pitanju pristupaju i Rimljani, izdižući retoriku skoro na nivo filozofije, što ne čudi imajući u vidu njen značaj i povezanost sa pravom i politikom.

Prva određenja i potiču iz tog perioda, ali ni danas, posle toliko vremena, ona ne gube na snazi. Tako Aristotel smatra da je retorika pronalaženje svih sredstava koja služe ubeđivanju, dok Platon kaže da je to umetnost začaravanja ljudske duše.

Rimljani su dobro primetili da od snage izgovorene reči, te njene podobnosti da ostavi jak utisak na druge, zavisi ne samo ishod jednog sudskog postupka, ili pak formulisanje pravila za budućnost, već često i sama sudbina države, jer mnoge sudbonosne odluke su donete zahvaljujući upravo lepoti i jačini izgovorene reči, ili pak sposobnosti

* Profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Skoplju.

onog ko je izgovara da ubedi drugog i kad svi argumenti nisu na njegovoj strani. Ciceron kaže da je retorika umetnost dobrog kazivanja, a Kvintilijan da se radi o sredstvu kojim se dolazi do istine, koje se tokom vremena menja. Iz rimskog perioda datiraju brojni primeri beseda, nastali u različite svrhe, ali čijom analizom možemo utvrditi i savremeno značenje, funkciju kao i značaj retorike. Od kvaliteta jedne besede mogla je da zavisi nečija sudbina, odluka o objavi rata, dolazak na vlast, a da ne govorimo o odlukama na kojima se zasnivalo pretorsko pravo, koje su od neprocenjivog značaja za razvoj celokupne pravne nauke.

Sve svetske religije su nastale, između ostalog, govorničkom veštinom njihovih proroka koji su uspevali da nadahnu slušaoce do te mere da oni krenu i u samu smrt zarad svojih uverenja. Mojsije, Hrist, Muhamed, Buda najbolji su primeri sposobnih govornika, a njihova snaga je najviše proizlazila iz njihovih beseda. Snaga njihovih izgovorenih reči toliko je jaka, da traje hiljadama godina, u toj meri da je za ogromne mase ona svetinja, nedodirljiva istina i spasenje.

Velike revolucije, prevrati i promene u mnogome ima da zahvale dobrim govornicima, a bez kojih bi njihov tok i rezultat bili izvesno drugačiji. Robespjer, Danton, Napoleon su odredili sudbinu Francuske revolucije, Lenjin i Trocki Oktobarske, Hitler i Musolini istoriju fašizma, ali i tok svetske istorije. Raspad Jugoslavije je većim i jakim govorima u mnogome ubrzan, a rat u njoj učinjen krvavijim, kao što su i sve kasnije promene usledile, nošene govorima upućenih masama.

Rezultat izbora zavisi od jačine govora, a uspešnost jedne vlade od toga kako svoje rezultate predoči masama.

Za demokratiju je retorika od neprocenjivog značaja. Ona sama počiva na snazi ubeđivanja i slobodi odlučivanja. Taj uticaj je i povratan, jer jedino u demokratskom ambijentu besedništvo može doći do punog izražaja, bez straha da će se zbog izgovorene reči ispaštati. U demokratiji narod donekle postane imun na snagu govornika i izgovorenu reč, jer ih ima i previše, ali ljudska duša je prirodno slaba da bi bila potpuno imuna na izgovorenu reč.

Advokatovo osnovno oružje je reč, od nje mu zavisi ishod slučaja koji vodi, a time i egzistencija. Znanjem siromašan, ali rečima bogat, može postići i bolji rezultat, posebno u krivičnoj stvari.

Danas je praksa da se prilikom zapošljavanja organizuje razgovor sa poslodavcem. Nevični lepom izražavanju imaju daleko manje šanse da dobiju zaposlenje.

Ovo bi bili samo neki od primera značaja retorike uopšte. No, da se vratimo njenom pojmu.

Prisutno je shvatanje da se radi o veštini koja je i predmet naučnog posmatranja, a koja se zasniva na upotrebi jezika kao veštine ubeđivanja, zasnovanom na organizovanom znanju. Njena suština se sastoji u "elokventnom, rečitom izražavanju, da se sastoji iz lepo, ili dobro uobličene reči, koja za cilj ima da ubedi ljude, ili da izazove u njima određene emocije."¹

Besedništvo i retorika predstavljaju sinonime, mada su prisutna i gledišta da je retorika teorija, a besedništvo praksa.

U pogledu dileme da li se radi o nauci, veštini ili umetnosti, takođe preovladava stav da je to disciplina koja ima elemente umetnosti, ali i nauke, a za koju su, više no u većini drugih nauka, pored poznavanja određenih pravila, bitni i obdarenost, talenat, karakter i naročito nadahnuće.

¹ Stanojević, O., Avramović, S., *Veština besedništva*, Beograd, Službeni list SCG, 2003, str. 19.

Kao predmet retorike, bilo da je ona nauka, umetnost, ili samo veština, javlja se beseda. Besede se dele prema različitim kriterijima, a kao jedan od njih, na kome ćemo se i zadržati je sadržina besede. Prema sadržini beseda, one se mogu podeliti na sudske, političke, crkvene, vojničke i prigodne. Svaka od njih ima naročita, ali i zajednička obeležja, te veliki značaj.

U narednim izlaganjima ćemo se zadržati na političkom besedništvu, koje je na našim prostorima od uvek bilo, ali i biće od neprocenjivog uticaja.

Karakteristike političkog besedništva

Cilj političkog besedništva se sastoji u ubeđivanju manjeg ili većeg broja ljudi u ideje i stavove koji imaju politički karakter. Mesta na kojima se manifestuje su parlament, miting, politički skup, radio-televizijske emisije, ali i kafana, izlet pa i svaki drugi vid okupljanja ljudi. Skoro da nema skupa da se neka beseda na temu politike ne može čuti. Prevashodno je ovo karakteristično za zajednice u kojima postoje društveni problemi, jer na bazi svakog društvenog pitanja danas se može izgraditi politička debata. Ni zajednice u kojima nisu u velikoj meri problemi društvenog karaktera zastupljeni, besede na temu politike su prisutne, jer one za ljude često predstavljaju hobi, način relaksacije, ili pak ispoljava frustracija, kao i želje za isticanjem.

Političko besedništvo podrazumeva određene kvalitete, naročito poznavanje psihologije masa, načina njihovih reakcija, činjenica, sposobnost nametanja i privlačenja pažnje, usklađivanja mimike i reči, odgovarajući način izražavanja, te sposobnost artikulisanja političkog cilja.

Političko besedništvo je staro koliko i društvo, ali se ono nije podjednako razvijalo u svim oblicima političkih režima, mada je svaki od njih počivao u određenoj meri na retoričkim postulatima.

Ako postoji sloboda izražavanja postoje uslovi za procvat besedništva, u uslovima postojanja autokratskih političkih režima, besedništvo je ugroženo, a jedini pravac razvoja mu predstavlja komunikacija vođe sa narodom, ali i delovanje opozicionog fronta, koji se u ovim uslovima neminovno javlja. Kolevkama retorike se smatraju stara Grčka i Rim, ali iz vremena kada su imali obeležja demokratije, kada je bilo prisutno učešće građana u vlasti. Gubljenjem elemenata demokratije i retorika doživljava pad. Tacit kaže da je retorika kći slobode. Jednoumlje zaodeno u različite forme diktature ne trpi nikakvu kritiku, sloboda izražavanja mu predstavlja najvećeg neprijatelja. Ali u njoj može da uživa veliki vođa, reč je jedno od njegovih oružja, njom uspeva da opravda, ili pak predstavi genijalnim svaki potez svoje vlasti, makar on bio i najgori, da ubedi deo ljudi u sopstvenu veličinu i neophodnost. Njegovi govori u ovakvim okolnostima predstavljaju jedini pravac razvoja besedništva. Ali, treba napomenuti da i uslovima najgorih diktatura, javljaju se nosioci progresivne misli, ma koliko sputavani i progonjeni, nalaze kanale, da izraze svoj bunt, a reč je njima jedino oružje.

Demokratija se sastoji od dva međusobno uslovljena procesa, a to su stvaranje narodne volje i njeno ostvaranje.

Stvaranje narodne volje podrazumeva idejno nadmetanje, političko ubeđivanje, sučeljavanje različitih programa. Sredstvo putem koga se stvara su najviše, u savremenim uslovima, sredstva informisanja. Propaganda je ta koja presudno utiče na formiranje narodne volje, a na nju niko nije imun, ma koliko se smatrao nezavisnim i nepristrasnim. U celokupnom ovom procesu očigledna je velika uloga medija, zato se s pravom i kaže da je njihova nezavisnost preduslov demokratije.

Ostvarivanje narodne volje je dugoročan proces. Vrš se prvenstveno preko izabranih predstavnika, ali i putem neposrednog izjašnjavanja građana. U demokratskom ambijentu je za ovaj proces neophodna borba mišljenja, argumenata, dijaloga, stalna kritika postignutog i sl., ali sve u uslovima međusobnog uvažavanja i tolerancije. Demokratska parola mora da glasi: "Ne slažem se sa tvojim mišljenjem, ali ću se svom silinom boriti za pravo da ga izneseš i zastupaš!"² Ljudi su međusobno različiti, nošeni različitim interesima, izgrađeni na drugačijim obrascima vaspitanja, i crta karaktera, pa bi bilo koji oblik jednodimenzionalnog bio odraz nečeg nezdravog u društvu. Međutim, i konfrontiranost po pitanju temeljnih društvenih vrednosti i opredeljenja često je odraz da se društvo nalazi na ivici raspada.

Demokratske poluge svakog društva, kojima su i oivičena oba gore navedena procesa su kritika i kontrola. Oba ova procesa se lako mogu izmaći kontroli i prerasti u svoju suprotnost, zato se stalno držanje na oku narodnih predstavnika, prvenstveno od strane štampe javlja kao neminovnost.

Dakle, za razvoj besedništva je neophodan odgovarajući ambijent, a očigledno da je demokratski najoptimalniji. Ali ono ostvaruje i povratan uticaj, tako što predstavlja pretpostavku svakog demokratskog procesa i nezamenljiv supstrat svake komponente demokratije kao političkog sistema.

Svako besedništvo koje ima veze sa državom i državnom vlašću se smatra političkim. Zbog njegove širine teško ga je odvojiti od ostalih vrsta, jer svaka od njih ima i elemente političkog. Aristotel političkim govorom smatra podsticanje na nešto, ili odvrćanje od nečega, a cilj mu je opšte dobro. Ali istorija je dala bezbroj primera govora čiji je cilj bilo zlo, no i u tim slučajevima govornici se pozivaju na opšte dobro. Aristotel takođe izdvaja pet pitanja koja predstavljaju predmet političkog besedništva, a to su: prihod i rashod, rat i mir, uvoz i izvoz, zakonodavstvo. Iako izrečeno u uslovima koji se veoma razlikuju od današnjih, teško je ovom nabrojanju naći mane.

Primere političkog besedništva možemo čuti na svakom koraku. Najviše ih je u parlamentima, na mitinzima, predizbornim kampanjama. Radio i televizija se više ne mogu ni zamisliti bez politike. Prilika za manifestaciju ovog besedništva uvek ima, izbori, zakonodavna delatnost, rezultati vlade, promovisanje sopstvenih i kritika tuđih političkih programa, dešavanja u okruženju i sl. samo su neki od njih. Politika je odvajkada bila i biće primamljiva delatnost, a nigde kao na tom polju čovekova priroda, želje i ambicije, slabosti i vrline, karakter i sl. ne dolaze više do izražaja. Ko se jednom u to kolo uključi iz njega više ne izlazi, bar do sada nije bilo takvih primera. Uspeh u politici zavisi od više faktora. Može se reći da su dva najvažnija, a to su program kandidata (političara) te ličnost govornika. Prestiž govornika, imidž, hrabrost, mudrost, poštenje, elokventnost, držanje i dr. neophodni su onom ko se obraća masi, ko od nje traži podršku. Sredstva informisanja, te savremene mogućnosti reklamiranja u mnogome mogu da stvore sliku o političaru, kao licu koje sve ove kvalitete ima, i još više, iako ih stvarno on ne poseduje. Ali, važno je ostaviti utisak. Istup političara mora imati određene kvalitete. Zavisno od predmeta besede, tj. kog se pitanja dotiče, istup mora biti pripremljen, a govornik delovati siguran i smiren, mada se izuzetan efekat postiže unošenjem emocionalnog naboja, koji će odgovarati emocionalnoj potrebi slušalaca. Zbog toga je neophodno poznavanje osobina slušalaca, naročito mase, te njenih potreba i očekivanja.

² Stanojević, O., Avramović, S., *Veština besedništva*, str. 33.

Samo jedna rečenica, i to veoma kratka može da proizvede izuzetan efekat. Ona kasnije može da bruji u ušima ljudi, bude simbol jedne politike, jednog lidera, vodilja čitavog pokreta, iako nije pri izgovaranju to imala za cilj. Samo ako bude izrečena u pravom trenutku.

Političko besedništvo više no i jedno drugo, mora u sebi da sadrži i odgovarajuću spoljnu sliku, sadržinu izgovorenog, glumu, određenu koordinaciju pokreta, boju glasa, intonaciju. Sve ovo da deluje kao jedinstvena celina. Nije sve to lako uvežbati, više se radi o urođenoj veštini.

Nastup Džona Kenedija pred predsedničke izbore u SAD, više no program koji je nudio, doneo mu je pobjedu. Do promene raspoloženja birača došlo je u poslednjem trenutku, pri završnom sučeljavanju sa protivkandidatom. Vedar i nasmejan, delujući sigurno i opušten, elegantnim pokretima i ugodnim rečima postigao je za sve neočekivan efekat. Ali, tu se radi o podudarnosti sa realnom situacijom i stanjem duha jedne nacije. U nekim drugim okolnostima taj nastup bi bio porazan.

Miloševićev nastup u Kosovu Polju, iako neplaniran, čak potpuno iznenađujući, veoma kratkom rečenicom pretvorio ga je u nacionalnog vođu, a nadahnuo narod i političku elitu novom energijom, te obeležio čitavo jedno vreme. Ta rečenica se sastojala u sledećem: "Niko ne sme da vas bije!", a savršeno se uklapala u ambijent, postajući nada i vodilja tamošnjem narodu. Ni on sam nije očekivao koliko će ona gromoglasno da se širi. Ali, izgovorena u drugačijim prilikama, od drugačijeg kova ličnosti, ili pak bez odgovarajuće gestikulacije, utihnula bi pre no što bi bila i izgovorena.

Gering je na suđenju u Nirnbergu osvojio simpatije velikog dela javnosti, a sebe umalo pretvorio u žrtvu, sve zahvaljujući veštom nastupu i jakim rečima, dok je Ribentrop, iako manje uticajan od Geringa, izazvao zgražavanje javnosti i opštu osudu, a sve zarad lošeg nastupa.

Vuk Drašković je, ne bez razloga, nazvan kraljem bulevara i trgova, jer je svojim književnim i narodskim nastupom, sa puno energije i prirodnog talenta stvarao euforiju kod slušalaca, spremnu i da protestuje po neizdrživim hladnoćama, i krene za svojim liderom gde god bi to on zatražio.

Preterano ozbiljan i sofisticiran nastup, udaljen od mase koja sluša, bez sponosti predviđanja reakcije i ostvarene koordinacije sa njom govor čini dosadnim, ostavljajući ga bez efekta. Ma koliko u njemu bilo kvalitetnih rečenica, govor živi koliko ga masa prihvati i zapamti, a vizuelni efekat i intonacija jače deluju no sadržina izgovorenog, tako da tek u celini mogu da ostvare pun učinak.

Političko besedništvo se tiče aktuelne teme. Ono za svrhu ima postizanje određenog političkog cilja. Ne smatra se političkom besedom sve što izađe iz usta političara. Ono nosi pečat onog ko ga izgovara i vremena u kom se rađa. Ako li se pri njegovoj analizi ne uzme u obzir vreme u kojem je nastalo i cilj zbog koga je nastalo ne može se ni dati tačna ocena njegovog značaja.

Voda

"Stara je dilema da li istaknuti ljudi stvaraju istoriju ili je obrnuto: istorijski trenuci rađaju vođe, ljude koji najbolje znaju da shvate potrebe svog vremena i imaju sposobnosti da ih izraze."³

³ Stanojević, O., Avramović, S., *Veština besedništva*, str. 271.

U svim oblastima društvenog života, kao što su politika, nauka, religija, kultura, sport i drugo veliki je uticaj istaknutih pojedinaca. Svaki pravac, razvoja, rezultat, opšta odlika, cilj, sve se vezuje za ime određenog pojedinca. Može se zaključiti da je odnos povratnog karaktera, istaknuti pojedinci u znatnoj meri stvaraju istoriju, ali i istorija rađa njih. Lenjin je promenio tok istorijskog razvoja Rusije, ali i on sam je bio rezultat istorijske potrebe, stanja u kome se taj narod nalazio. Čerčil je dao nemerljiv doprinos ratnoj pobi, ali da li bi on uopšte došao na položaj premijera da nije imao osobine koje su u tom trenutku njegovom narodu trebale? Marks je je obeležio epohu filozofije i političke teorije, ali i on se javio na određenom nivou istorijskog razvoja koji ga je trebao, on je izrazio potrebe svog vremena.

Određeni državnici, vođe različitih pokreta, političkih partija i sl. iako su posedovali čitav niz kvaliteta ne mogu se smatrati liderima, vođama u pravom smislu. Preciznog pravila tu i nema, a svi zaključci se izvode na osnovu osobina dosadašnjih vođa, mada nije nepoznato da se javi neki novi vođa, koji će odudarati od postojećih "standarda" i svaki zaključak na ovu temu dovesti u pitanje, jer su istorijski tokovi skoro potpuno nepredvidivi.

Uzimajući u obzir sve njihove razlike, jer svaki vođa je bio i odraz svog vremena i prilika u njemu, mogu se dati određeni zaključci.

Većina onih koji su se ovim pitanjem bavili se slaže da je izgled važan kod svakog vođe. Ono što treba da ga odlikuje to je i da pri zatvorenim očima se može reprodukovati njegov lik, smatra Majkl Korda. Određena doslednost, stalnost u spoljašnjim karakteristikama se ne bi trebala menjati. Vođa ne treba da je prosečan, ali ni da od prosečnog previše odudara. Tačnije, da se najveći broj sledbenika sa njim može identifikovati, a opet da on ima i neke dodatne osobine koje izazivaju poštovanje ili čak divljenje. Odlučnost, stabilnost i sigurnost u sebe su odlike koje su krasile skoro sve vođe.

Autističnost lidera je na duži period veoma loša osobina. Svoju popularnost stiče, a svoj program daleko bolje ostvaruje kroz učestali kontakt sa građanima. Tu dolazi do izražaja potreba za neposrednošću. Previše intelektualan lider kao po pravilu ne stiče potpuno poverenje naroda jer se smatra i suviše odvojenim od problema običnog čoveka. Jednostavnost u objašnjavanju svog programa i rešenja ne bi smela doći u pitanje. Na svaku izjavu svojih kritičara nije potrebno reagovati i time se uključivati u sitno-političke rasprave. U svakom trenutku lider mora biti iznad unutarpartijskih podela, rasprava i sukoba.

Insistiranje na preteranoj doslednosti i nepromenljivosti znači i nesposobnost prilagođavanja novim okolnostima, te onom ko se na duži rok planira baviti politikom samo može štetiti. No, ovo ne sme biti u koliziji sa temeljnim principima koji treba da krase svakog vođu i njegov politički angažman. Ali, svaki lider koji nije plenio autoritetom, prvenstveno za svoje saradnike, ali i obične građane, nije imao šansu da uspe. Isticanje vrednosti svoje nacije, podgrejavanje nada ali i racionalizacija strahova, čine lidera omiljenim, a njegove građane sigurnim sa njim.

Klod Levi Štros, Marsel Mos, a od naših autora Jelena Đorđević, bavili su se pitanjem političkih svetkovina i rituala. Zaključak je da one "održavaju napetost, podgrejavaju uzbuđenje i učvršćuju vernost ideologiji i vođi."⁴

Preterana sentimentalnost nije odlika lidera. On je prinuđen da donosi veoma teške odluke, odriče se bliskih saradnika, stavi opšte interese iznad nekih sopstvenih. Ali tu

⁴ Đorđević, J., *Političke svetkovine i rituali*.

osobinu ne treba da manifestuje, već u svakom izlaganju i javnom nastupu je potrebno ukazivati na privrženost narodu, njegovim interesima i vrednostima. Lider u određenoj meri mora ostati i mističan. Pune istine o privatnom životu velikih vođa nikada ne ugledaju svetlost dana. Ta doza mistike ga čini jačim i nedodirljivijim. Ako svaki građanin zna sve o svom lideru nivo poštovanja prema njemu po zakonomernosti slabi. Zato ne čudi koliko svoj privatni život svi oni drže daleko od očiji javnosti. Za Tita, koji je za narode bivše Jugoslavije bio neprikosnoveni vođa, ali i obožavana ličnost, oduvek se govorilo da nije onog porekla koje je javno objavljeno. Sumnje postoje i danas, a nema izgleda da se ta tajna ikada u potpunosti i otkrije.

Redak je lider koji nije obdareni govornik. Izuzetaka je malo. Svojoj veštini često ima da zahvali više nego li i stvarnim rezultatima. Odmeriti kad šta reći, reći na pravi način i u pravom ambijentu, ključ je uspeha za svakog lidera. Sposobnošću da poraz proglasi pobedom svoju vladavinu može u nedogled produžiti. Zapaljivim govorima kod svojih govornika može izazvati bes, u tolikoj meri da njegovom artikulacijom neće imati potrebu sam da se sa protivnikom obračunava, to će učiniti oni koji ga slede.

Skoro svaki predsednik i premijer imaju naročite savetnike za odnose sa javnošću, koji priprema njihove govore i nastup. Ali stvarni efekat istih prvenstveno zavisi od prirodnog talenta govornika i kako će on svoj govor izneti. I najveća glupost i praznorečje nekada gromoglasno odjekuju kao najveća mudrost, ako ih na pametan način iznese ličnost od autoriteta.

Prava moć jednog političkog lidera je ona koja je zasnovana na kombinaciji kontrole nad fizičkom silom (vojskom, tajnom službom, policijom) i veštom upotrebom reči.

Vreme koje dolazi nije vreme koje ističe u ponom obimu značaj vođe. Menjaju se prilike, liderstvo traži nove kvalitete. Velikih vođa sve je manje, a menadžera više. Ali, točak istorije je uvek nepredvidiv, a fenomen vođe stariji od postojećih potreba za njim. Oni se pojave nekad i kad im se najmanje nadamo.

Psihologija masa

Pitanja koja se tiču psihologije masa su od naročitog značaja za političko besedništvo. Ono se inače i sastoji od tri komponente. To su: govornik, govor i slušaoci.

Kao ključna osobina političkog besedništva se ističe ciljnost, tj. podobnost da proizvede određeni cilj političkog karaktera. Da bi u tome i uspeo on mora voditi računa o auditorijumu. Pitanjem auditorijuma se naročito bavio Gistav le Bon, francuski teoretičar u delu *Psihologija gomile*, koje je ostavilo veliki uticaj na teoriju i praksu politike. U svom delu se oslanja na Makijavelija i njegovo delo *Vladalac*, i osnovne poruke tog dela da cilj opravdava sredstvo a surovost se isplati. Jedan od Makijavelijevih zaključaka je: "Čim osvoji vlast, vladar treba da likvidira one koji su mu najviše pomogli, da im ne bi dugovao zahvalnost i da ga ne bi ugrožavali!"⁵

Prema Le Bonu, postoji psihologija masa koja je različita od psihologije pojedinca, jer gomila ne predstavlja prost zbir individua već ima posebno biće i karakteristike. Gomila je nesvesna, nije sposobna da pametuje, već da deluje. Njene karakteristike su: zakon duševnog jedinstva, impulsivnost, lakovernost, sugestibilnost, netolerantnost...

Bez obzira što je po sastavu veoma raznorodna, masa je prožeta istim osećanjima, a ona nastaje kad se ispune određeni uslovi, jer nije svaki skup ljudi masa. Najčešće to postaje delovanjem vođe, ili povodom nekog događaja, koji će presudno uticati na to da

⁵ Makijaveli, N., *Vladalac* (prevod J. Stojanović).

masa bude nadahnuta jedinstvom. Govor vođe je ključan faktor koji čini da se skup pretvori u biće sa posebnom svešću. Skoro svaki pojedinac u tom slučaju gubi elemente svoje individualne svesti i podleže opštoj psihologiji mase. Njeno ključno obeležje postaje nesvesni nagon, mnogo više nego li svest da se na određeni način deluje.

Gomila se ponaša kao hipnotisan čovek. Posebnu snagu pojedinac u gomili dobiva osećajući se pripadnikom nečeg velikog i jakog. Pod uticajem vođe ili okolnosti ona postaje neustrašiva. Osećanje jedinstvenosti koje prožima ceo skup dovodi ga u stanje iščekivanja, on postaje lakoveran, a kritičnost se gubi.

Gomila je netolerantna, celokupna vizija iste je crna ili bela, nema sredine, niti sumnje. Svako ko se suprostavi opštem stavu, ili impresiji u masi, rizikuje da se na njemu iskali sva agresivnost, koja je itekako naglašena. Reagovanje je suviše ishitreno, nepromišljeno, pod uticajem kolektivnog osećanja. Linč "protivnika" nije retka stvar, kad masa počne da deluje.

Masa ima moral koji se razlikuje od morala pojedinaca koji je čine. Ona često kreće u nedela za koja se nijedan njen član ne bi opredelio, a sve zarad nekog višeg cilja. Tu upravo dolazi do izražaja manipulativna moć vođe, koji ove okolnosti može iskoristiti za postizanje najrazličitijih ciljeva. Čak i onih koji su masi potpuno strani ili nerazumljivi.

Iako su Le Bonovi zaključci bili veoma kritikovani, nema sumnje da je određene odlike mase veoma dobro procenio. U kojoj meri će se one manifestovati, koji će efekat ostvariti, to zavisi od okolnosti, ali i od usmerenja njihovog predvodnika. Spretni govornik i veš manipulator može putem mase ostvariti i najgore ciljeve.

Mas-mediji

Danas se na publiku prvenstveno deluje putem televizije, radio aparata, slike, interneta i sl. Kolektivni duh mase danas dobija svoje posebne forme. Publici se nameću ideje, modeli, obrasci i to svakodnevno, jer svaki pojedinac je neprestano izložen uticaju. Auditorijum je difuzan, ali još podložniji manipulaciji. Otpor manipulaciji ovde je skoro isključen, jer biraju se najfiniji metodi uticaja. Delovanjem u malim dozama, ulepšanim formama i učestalim ponavljanjem, veoma uspešno se savladava svaki otpor pojedinca.

S obzirom da je osnovni cilj svakog političkog govora proizvođenje određenog cilja, delovanjem na publiku putem mas-medija, oni se ostvaruju neuporedivo brže no drugim metodima uticaja. Efekat koji ostavljaju današnje govori, plasirani putem medija znatno je drugačiji no onaj koji se postizao na mitinzima i skupovima. On utiče na volju, opredeljenje, sklonost, ali ne proizvodi jurišnike. Takvih govora danas ima toliko mnogo, da se običan čovek često nađe u stanju konfuzije, jer sve što čuje mogao bi i da poveruje, pa zato često ništa i ne veruje.

Posebna vrsta današnje publike su obožavaoci, tzv. fanovi. "To su po pravilu opsesivni usamljenici koji pod uticajem medija uspostavljaju poseban odnos sa slavnim ličnostima u svojoj mašti. Predmet njihove idolatrije, po pravilu, je neka ličnost iz sveta umetnosti, ali može biti i političar. Oni čine deo histerične gomile koja prati obožavanu osobu, ali ponekad su spremne i na agresiju prema subjektu svoje idolatrije (kao što je slučaj sa Markom Čepmenom koji je ubio Džona Lenona)."⁶

Mas-mediji predstavljaju veoma moćno sredstvo manipulacije. Đ. Šušnjević je određuje kao smišljen, sistematski i kontrolisani postupak ili skup postupaka pomoću kojih

⁶ Stanojević, O., Avramović, S., *Veština besedništva*, str. 284.

manipulator, koristeći simbolička sredstva, u za njega povoljnim psihosocijalnim uslovima, odašilja u masu, preko sredstava komunikacije, određene poruke, s namerom da utiče na uverenje, stavove i ponašanja velikog broja ljudi, tako da bi se oni u stvarima u kojima ne postoji opšta saglasnost, a za koje su životno zainteresovani, usmerili prema stavovima i vrednostima manipulatora, a da toga nisu ni svesni.

Ova Šušnjevićeva definicija precizno definiše značaj koji politička manipulacija ima u savremenom društvu. Ona je tesno povezana sa delovanjem mas-medija, oni i predstavljaju osnovno oružje manipulacije. Ljudi nikad do kraja nisu svesni u kojoj se meri njima manipuliše, koliko tuđe interese prihvataju kao svoje, koliko su njihova uverenja u suštini tuđa, interesna uverenja. Jedan od efekata ovakve forme manipulacije neretko je izazivanje osećaja zadovoljstva manipulisanih.

Zaključak

Retorika, kao veština ubeđivanja doprinosi da sposobni, kreativni, mudri i rečiti ljudi dođu do izražaja, te na taj način obezbede svoju ulogu u procesu odlučivanja i upravljanja. Oduvek se čovek cenio po onome kako zbori. Da bi mu neko odgovorno mesto bilo prepušteno, ili da bi ga drugi sledili neophodno je da ih u svoje kvalitete, vrline i sposobnosti i uveri. Dobrom besedniku sva su vrata otvorena.

Kroz borbu mišljenja dolazi se do ispravnih rešenja, u svim oblastima društvenog života. Jednomymlje je garancija lošeg rezultata, jer je suprotno prirodi ljudskoj. Mnoga ograničenja kojima je čovek prirodno sputan mogu se prevazici kroz zajedničko delovanje. A upravo je dijalog put do svakog rešenja.

Za skoro svaki govor se može reći da je i politički. I onaj crkveni i prigodni i sudski se dotiču politike. Efekti koje su političke besede proizvodile, ali i ubuduće će proizvoditi, su nemerljivi.

Koja bi to sila bolje od jake besede povela ljude u rat, stimulisala ih da daju čak i život za ideju i ciljeve? A tu ideju i te ciljeve u njima je neko proizveo, podstakao, ona se nije sama od sebe razvila. Dobra beseda povede masu u samu smrt, pa čak i zarad ciljeva koje njeni pojedinci čak i ne razumeju. Beseda je dobra koliko i opasna, jer je podobna zloupotrebi i manipulaciji, jer svako dobro oruđe može biti i opasno oružje.

Veliki besednici su ostavili za sobom govore koji su trajan izvor mudrosti, poštenja, hrabrosti. Oni su služili kao udžbenici na kojima su se obrazovale generacije, gde se učilo o patriotizmu, veri, istini, filosofiji, istoriji. Njihov značaj za obrazovanje i vaspitanje je nemerljiv.

Svaki govor svedok je svog vremena, njegovih ideja, idola, stremljenja i shvatanja. Ciceron kaže:

“Besedništvo može mudrim mislima da obuzme duh, a lepim rečima da pomiluje uho, pokrene srca naroda, ukloni sudijine sumnje, pruži odlučujuće savete, zaštiti nevine, pomogne nevoljne, spasi potištene, oslobodi progonjene, dozove zabludele, osokoli slabe, ponizi drske, nadvlada protivnike, pridobije kolebljive, preobrati sumnjičave, utamniči odmetnike, podupre pravdu, opovrgne nepravdu i da sa istom snagom brani i napada”.

Ova misao najlepše dočarava koja je uloga i značaj besede.

Da li je postojao pokret, idejni pravac, projekat, pobeda ili znanje koje nije na besedništvu počivalo?!

Jasno je da nije, oni su i predstavljali otelotvorenje onog što je beseda značila.

Usled specifičnosti ove discipline, koja ima elemente nauke, veštine i umetnosti, nije lako formulisati njena pravila. Svaka beseda delo je za sebe, vredna posebnog proučavanja. Samo izvlačenje krutih pravila koja bi se svuda isto primenila kočilo bi razvoj retorike. Ali određeni zaključci se daju izvesti, a opet je ostaviti kao neiscrpan izvor inspiracije, nepodvrgnutu pravilima, dar talenta i nepobedivu moć govora.

PhD Simeon Gelevski

Political oratory

A b s t r a c t

Political oratory is a branch of rhetoric. Every branch of this complex discipline contains its elements. Rhetoric has developed under politics and is still under its veil. Every political and social process is based on an idea expressed in oratory.

Rhetoric is of great importance for democracy. It is anchored on convictions and free decision making. This is reciprocal relationship, because only in democratic atmosphere oratory may have its full expression without fear from the punishment for the uttered words.

There is a dilemma whether it is a science, a skill or an art. Predominate opinion is that it is a discipline that has elements of art, yet is also a science. However, personal talent, and special inspiration are very important.

Political oratory is irreplaceable political tool. Without oratory politics would become impossible. Since it is an agitator, a leader and an inspiration, all the social process would be senseless.

Key words: rhetoric, religion, democracy, society, politics, law, movements, leader, psychology, masses, mass media

Literatura

1. Đorđević, J., *Političke svetkovine i rituali*, Beograd, 1997.
2. Makijaveli, N., *Vladalac*, Pančevo 1998.
3. Radojičić, M., *Mediji, etika, politika*, Beograd, 1998.
4. Radojičić, M., *Jezik kao instrument politike*, Beograd 1995.
5. Stanojević, O., Avramović, S., *Veština besedništva*, Beograd, 2003.